

Н. В. Бугас, О. В. Босецька
УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В НЕСТАБІЛЬНОМУ
РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

№ 11, 2015 Назад Головна
УДК 631:368.914.2

*Н. В. Бугас,
к. е. н, доцент кафедри менеджменту
Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ
О. В. Босецька,
студентка Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ*

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В НЕСТАБІЛЬНОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*N. Buhas,
Ph.D. in Economics, associate professor Department of Management at the
Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv
O. Bosetska,
student at Kiev National University of Technology and Design, Kyiv*

MANAGEMENT COMPETITIVENESS IN A VOLATILE MARKET ENVIRONMENT

*Н. В. Бугас,
к. э. н, доцент кафедры менеджмента
Киевского национального университета технологий и дизайна, г. Киев
А.В. Босецкая,
студентка Киевского национального университета технологий и дизайна, г. Киев*

УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ В НЕСТАБИЛЬНОЙ РЫНОЧНОЙ СРЕДЕ

На основі аналізу наявних методів оцінювання конкурентоспроможності підприємств визначено їх переваги та недоліки, досліджено фактори впливу та критерії оцінювання конкурентоспроможності підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Охарактеризовані основні причини низького рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Сформульовані рекомендації щодо вирішення цієї проблеми в Україні.

Based on the analysis of existing methods for evaluating the competitiveness of enterprises define their advantage and disadvantages, studied influencing factors and evaluation criteria of competitiveness of enterprises in an unstable environment. We characterize the main reasons for the low competitiveness of domestic enterprises. Recommendations to address this problem in Ukraine.

На основе анализа имеющихся методов оценки конкурентоспособности предприятий определены их предпочтения и недостатки, исследованы факторы влияния и критерии оценки конкурентоспособности предприятий в условиях нестабильной внешней среды. Охарактеризованы основные причины низкого уровня конкурентоспособности отечественных предприятий. Сформулированы рекомендации по решению этой проблемы в Украине.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, нестабільне зовнішнє середовище, економічне зростання, криза.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные преимущества, нестабильная внешняя среда, экономический рост, кризис.

Keywords: competitiveness, competitive advantage, unstable external environment, economic growth and crisis.

Постановка проблеми. Сьогодні кожна країна намагається знайти найбільш ефективну стратегію підвищення добробуту та якості життя людей, актуальність якої зростає в умовах нестабільності ситуації на світовому ринку, збільшення ризиків у політичній, фінансовій, військовій сферах, складнощів у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення інвестицій. Питання конкурентоспроможності підприємств — на першому місці в глобальному порядку денному. У непростих умовах глобальної конкуренції очевидна необхідність радикальної модернізації української економіки. Нам потрібні науково-технічні новачки в промисловості, сільському господарстві, системі державного та корпоративного управління. Тільки на базі підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках ми можемо підвищити економічну стійкість країни. У тому числі до нових хвиль нестабільності, які продовжують генерувати системні проблеми основних економічних центрів світу. А значить, необхідна модернізація промислових потужностей, впровадження новітніх технологій, підвищення енергоефективності всіх без винятку галузей. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на сучасному етапі набуває широкого теоретичного та практичного значення. В умовах жорстокої конкуренції та ситуації, що склалась в Україні, підприємства повинні зосереджувати свою увагу на внутрішньому стані справ, а також розробляти довгострокову стратегію поведінки, що дасть змогу встигати за змінами, які відбуваються зовні. Адже зростає конкуренція за ресурси, розвиваються інформаційні мережі, що дає можливість швидко поширювати та отримувати інформацію, формувати й реалізовувати стратегії та цілі діяльності. Якщо суб'єкт господарювання буде постійно налаштований на інновації, то забезпечить сильні конкурентні позиції в бізнесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, пов'язаним з формуванням конкурентних переваг, конкурентоспроможності вітчизняних підприємств приділяється досить значна увага у працях таких вітчизняних вчених як Б. Базилевича, З. Варналія, у своїх працях наголошують на основних позитивних та негативних факторах, які впливають на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств України Л. Федулова [1], Т. Циганкова, Г. Багієва, В. Білоусова, М. Бранхама, Є. Голубкова, В. Захарченка, І. Зул'карнаєвої, Л. Ільєсової. Питаннями підвищення мотивації підприємства в умовах вступу до СОТ досліджувалися Ю. Гончаровим [2]. Особливо слід відмітити роботи присвячені питанням методології оцінювання конкурентоспроможності підприємства, таких зарубіжних вчених як А. Томпсона, Х. Фасхієва та ін.

Постановка завдання. Проблема підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах мінливого зовнішнього середовища на сьогоднішній день є досить актуальним питанням. Загострення конкурентної боротьби за збут продукції змушує країни постійно шукати нові можливості й резерви для збуту своєї продукції, удосконалювати технологію з метою створення якісних товарів. В умовах кризи підвищується рівень ризику діяльності суб'єктів господарювання та виникає додаткова необхідність у пристосуванні до мінливих ринкових умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибока криза, що охопила українську економіку в 2013–2015 рр., зумовила її черговий спад і як ключове питання поставила на порядок денний проблему забезпечення динамічного економічного зростання. Адже відсутність такого зростання або вкрай низькі темпи посткризового відновлення економіки, в тому числі і ключових торговельних партнерів України, призведуть до подальшого падіння рівня життя населення і посилення соціальної напруги на тлі загроз, зумовлених збройним протистоянням на Сході країни. Очевидно, що потрібно виводити Україну на траєкторію сталого зростання. І це мають бути не короткострокові коливання збільшення доходів населення, викликані зовнішньоекономічною кон'юнктурою або залученням коротких кредитів, а довгострокова тенденція збільшення реального випуску продукції на душу населення та ставити основне завдання – вийти на середньорічні темпи зростання ВВП у 6–8%.

Без економічного зростання неможливо досягти збільшення загального добробуту населення, у тому числі підвищення тривалості життя, якості медичного обслуговування, рівня освіти, забезпечення високих соціальних стандартів. Маючи великий потенціал: освічене населення, відносно багаті природні ресурси, збережені традиції важкої праці в промисловості та сільському господарстві, вигідне географічне положення, яке дає можливість мати прибуток від міжнародної торгівлі, — Україна зазнала важкої депресії [3]. Спад внутрішнього валового продукту (ВВП) перевищив 60 відсотків і за глибиною та тривалістю вирізняється навіть з-поміж країн колишнього Радянського Союзу, що дуже негативно позначилося на життєвому рівні людей. Населення змушене жити на доходи, які більш ніж у два рази менші від тих, які воно мало кілька років тому. Гіперінфляція 1992-1993 рр. повністю знецінила заощадження людей у банківській системі. Надбаний

плачевний досвід роботи урядів свідчить, що спроби розв'язати економічні проблеми у відриві од широкомасштабної стратегії містять у собі надто велику небезпеку.

Перші роки незалежності були характерні великим дефіцитом бюджету. Уряди намагалися підтримати всі, в тому числі і збиткові, підприємства та галузі промисловості. Дефіцит бюджету здебільшого фінансували за рахунок позик Національного банку, що призвело до гіперінфляції, економічної нестабільності та негативного впливу на інвесторів. Займаючись стабілізацією економіки, уряди виявилися нездатними визначити, оцінити і розв'язати базові проблеми, які спричинили дестабілізацію економіки України. Здатність виробляти товари та послуги відчутно зменшилася. Слабкість економіки стала наслідком скорочення виробничої спроможності. Одночасне скорочення ВВП та зростання цін підтвердило, що промисловість неспроможна виробляти товари та послуги, які готові були купувати в країні та за кордоном.

Підвищення цін на енергоносії призвело до зростання собівартості продукції підприємств, яким властива надзвичайно висока енергомісткість. Перехід на світові ціни значно погіршив умови торгівлі з основним постачальником сировини — Росією. Головним виявилось те, що в Україні не склалася система розподілу ресурсів. Невизначеність проявилася в постійному зростанні непрямих субсидій підприємствам (таких, як податкові пільги, заборгованості) та в можливості працювати в тіньовій економіці. Відносна фінансова стабільність не спричинила економічне зростання. Ці проблеми негативно впливали на збільшення бюджетних видатків та скорочення бази оподаткування. Дефіцит бюджету 1997 року зріс до 7 відсотків, протягом 1998 року спад ВВП супроводжувався зростанням темпів інфляції. Поєднання жорсткої монетарної політики та дедалі більшого дефіциту бюджету призвело до виникнення класичної боргової спіралі. За інфляції на рівні 10 відсотків реальні відсоткові ставки на початку 1999 року перевищували 60 відсотків.

Пройдений за дев'ять років розвиток економіки України можна охарактеризувати, як поєднання стратегії збереження статус-кво і стратегії протекціонізму, які забезпечували лише повільний та незначний перехід до ринкової економіки. Уряди намагалися підтримувати наявні структури власності та контролю, зберегти соціальні блага минулих часів, зупинити спад виробництва та скорочення зайнятості. Це певною мірою зменшувало соціальне напруження та політичний тиск. Застосування стратегії у вибіркового захисті внутрішнього виробництва від конкуренції стимулювало інвестиції, включаючи іноземні, а застосування тарифів та мита на імпортні товари забезпечувало певні надходження до бюджету [4]. Разом із тим ці дві стратегії в діяльності урядів призвели до погіршення довгострокових перспектив економічного зростання, що було зумовлено наданням підтримки неефективному виробництву, а також було зумовлено фінансуванням значних державних витрат. Це спричинило високі відсоткові ставки, брак обігових та інвестиційних коштів, нестабільність банківської системи, проблеми із зовнішніми платежами, збитки підприємств, нагромадження заборгованості із заробітної плати та соціальних виплат, зростання рівня безробіття. Підприємства, які використовували захисні бар'єри, стали економічно неефективними через те, що не було конкурентної боротьби. Неефективність виробництва, у свою чергу, підірвала засади економічного зростання.

«Курс на активне включення України в процеси європейської інтеграції відповідає стратегічним засадам розвитку підприємництва в Україні, спрямованим на створення всередині країни цивілізованого середовища для розвитку бізнесу та стимулювання нарощування міжнародної конкурентоспроможності українських виробників...» [5]. До таких висновків дійшли учасники круглого столу «Євроінтеграційний курс України: формування нових умов для підприємництва», що проходив в Інституті економіки та прогнозування НАНУ. Втім, як зазначають експерти, автоматично всі ці процеси реалізуватися не зможуть — над ними треба працювати...

Наразі співвідношення економік України та ЄС приблизно 1:100», відповідно, з такою статистикою необхідно переходити у практичну площину цих проблем. Державі потрібно виходити на нові параметри розвитку. До 2015 року — на одні, до 2020 — на інші, адже завдяки лише переговорному процесові нічого не досягнути, потрібно конкретні дії. Було б дуже добре, якби й економічні, і бізнесові кола приходили до із конкретними напрацюваннями того, що треба зробити. Якщо кожен зробить хоча б одну конкретну пропозицію у своєму напрямку, то це буде гарний спільний результат. Однак наскільки гарним буде результат вітчизняних підприємств за умов євроінтеграції, треба думати. Єдиний вихід — пережити кризи й будувати бізнес за новим європейським зразком. У процесі зближення з Європою обов'язково відбуватиметься так звана структурна ломка, яка призведе до масового зупинення підприємств. Наприклад, в Угорщині тисячі підприємств збанкрутували, але на їхньому місці народилися тисячі нових. На думку експертів, причиною такої ломки буде різниця між стандартами та рівнями конкурентоспроможності українських і європейських підприємств. Найгостріше посилення конкуренції відчують ті галузі, які на сьогодні найбільш підтримувані державою й існують у більш-менш монопольному середовищі. А малий бізнес у цілому навряд чи відчуже якийсь кардинальне посилення конкуренції й погіршення свого становища. Натомість металургійна та хімічна галузі, що найбільше мають державної підтримки, матимуть проблеми. І державна політика в цьому випадку має сконцентруватися не стільки на збереженні цих підприємств, бо це неефективно, скільки на створенні умов і виробленні політики щодо мінімізації соціальних та економічних наслідків цих банкрутств. Не слід вважати, що на місці збанкрутілих підприємств будуть діри в землі. У підприємств просто зміняться власники. Щоб у майбутньому не стати одним із таких банкрутів, експерти радять самим підприємцям активніше встановлювати прямі зв'язки з відповідними підприємницькими структурами країн-членів ЄС, укладати з ними угоди про співробітництво, у тому числі й у питаннях отримання консультацій і допомоги в пристосуванні до комерційних правил ЄС. Ті, кому це вдасться, отримають можливість вчасно «підтягнутися» до потрібного рівня конкурентоспроможності, на інших же чекає «євроінтеграційна хвороба», після якої вони навряд чи виживуть [6].

Український бізнес, здавалося б, може торжествувати: Міністерство економічного розвитку та торгівлі (МЕРТ) пообіцяло скасувати додатковий імпорتنний збір. «За підсумками останніх зустрічей із представниками НБУ, Мінфіну і СОТ (Світової організації торгівлі), — розповідає міністр Айварас Абромавічус, — є консенсус скасувати додатковий імпорتنний збір з 1 січня 2016 року, як це й планувалося раніше». В цілому це, звичайно, позитивна новина, але, на жаль, з розряду краще пізно, аніж ніколи. Дивує й те, що міністр із цього питання ніяк не відреагував на неодноразові звернення українського бізнесу. Додатковий імпорتنний збір, запроваджений за пропозицією уряду Законом «Про стабілізацію платіжного балансу України», який прийнято ВР наприкінці 2014 року, як відзначають у МЕРТ, був частиною загального макроекономічного пакету заходів щодо поліпшення ситуації з платіжним балансом. Він був передбачений у зв'язку зі значною експортною орієнтованістю економіки України і зниженням світових цін на традиційні товари українського експорту — продукцію чорної металургії, хімічної промисловості, а також на зерно, що призвело до поглиблення рецесії і виникнення макроекономічних диспропорцій у економіці країни. Так, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу за підсумками 2014 року становив \$5,3 мільярда або 4% ВВП, а дефіцит зведеного платіжного балансу виріс до \$13,3 мільярда — майже до 10% ВВП [7]. Попередні підсумки (досліджень) ефективності дії збору свідчать про (його) позитивний вплив на досягнення макроекономічної стабілізації в державі. Прийняті заходи поліпшили стан платіжного балансу і сприяють пом'якшенню шоківих наслідків турбулентності зовнішніх ринків, які сьогодні спостерігаються», — говориться в повідомленні МЕРТ. Якщо в січні-лютому дефіцит поточного рахунку становив \$600 мільйонів, то вже в березні—червні поточний рахунок було зведено з профіцитом — \$616 мільйонів. За підсумками червня цей показник становив \$361 мільйон, і вперше з початку року сальдо зовнішньої торгівлі товарами стало позитивним. За словами Абромавічуса, загальний економічний ефект додаткового імпортного збору, отриманий за рахунок зниження обсягу імпорту, оцінюється в \$1 мільярд.

Підприємці неодноразово закликали уряд скасувати цей збір і, на відміну від урядовців МЕРТ, показували його згубність для економіки країни. Як наголошувалося, цей захід уже показав свою контрпродуктивність — вона приносить національній економіці більше шкоди, аніж користі. У зверненні 25 галузевих об'єднань підприємств вітчизняної промисловості до керівництва країни вказувалося, що задекларована мета додаткового імпортного збору стабілізувати платіжний баланс і збільшити золотовалютні резерви досягається не так завдяки його дії, як глибокою девальвацією національної валюти, що істотно скоротила попит домашніх господарств на товари іноземного виробництва.

Лідери українського бізнесу, у тому числі Європейська Бізнес Асоціація і Американська торгівельна палата, підкреслювали у зверненні, прийнятому ще в середині липня, що додатковий імпорتنний збір не є помітним чинником заборони імпорту, а навпаки, через зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників на зовнішніх ринках веде до падіння експорту і втрати позицій України на традиційних ринках збуту. При цьому країни — торговельні партнери України були змушені застосовувати у відповідь аналогічні заходи. Наприклад, з липня цього року додатковий збір на українські товари у розмірі 5% і 10% запровадив на 12 місяців Узбекистан. Розмір ставки додаткового імпортного збору в багатьох випадках перевищує ставки ввізного збору, що суперечить економічній логіці. Так, у спільних надходженнях ввізного збору за 5 місяців 2015 року ввізний збір на товари, що постачаються суб'єктами підприємницької діяльності, становить 37,8%, додатковий — 55,6%. А 2014 року, до запровадження додаткового збору, звичайний ввізний збір досягав 88%. При цьому автори звертають увагу на те, що із запровадженням додаткового імпортного збору різко збільшився потік контрабанди, яка йде до України і шкодить добросовісним виробникам [8]. На нашу думку, фіскальний ефект додаткового збору перевищується його негативними ефектами: подорожчанням сировини, комплектуючих до устаткування, запасних частин, технологій, а як наслідок цього — зростанням цін і скороченням споживання всередині країни, стримуванням процесів модернізації підприємств. На основі даних Державної фіскальної служби і Державної служби статистики вчені розрахували частку імпортової сировини і галузей вітчизняного виробництва, які комплектують у розрізі. Для аграрного комплексу вона становить 21,4%, а для виробництва харчових продуктів — 20,1%, для металу і металовиробів — 47,4%, для виробництва хімічної продукції — 55,4% [9]. Враховуючи питому вагу імпортової складової в собівартості вітчизняної продукції, учені визначили, що додатковий імпорتنний збір спільно з додатковими сумами, пов'язаними з вадами в адмініструванні ПДВ збільшують собівартість виробництва, орієнтовно на 3-5%, а в деяких галузях і до 7%. Це призводить до втрати конкурентоспроможності на зовнішніх ринках і до істотного скорочення виробництва у вітчизняній переробній промисловості і, як наслідок, до скорочення сум податків на прибуток, ПДВ, на доходи фізичних осіб, єдиного соціального внеску та акцизів.

Зростання негативної динаміки впливу додаткового імпортного збору на економіку України підтверджується моделюванням у системі Global Trade Analysis Projekt (GТАР), проведеним Державним НДІ інформатизації та моделювання економіки. За результатами цієї роботи, як вказувалося у зверненні, дія лише одного додаткового імпортного збору призведе до кінця 2015 року до скорочення реального ВВП орієнтовно на 6%, скорочення валової доданої вартості в галузях економіки в середньому на 18,5%, зростання внутрішніх цін на продукцію в середньому на 9,4%, зростання експортних цін на вітчизняну продукцію в середньому на 7,4%, до негативного податкового ефекту на 36,3 мільярда гривень. Кожен наступний місяць дії додаткового імпортного збору, роблять висновок автори звернення, виходячи з даних цього дослідження, а також із поточних результатів роботи української економіки, зменшує шанси української переробленої продукції в конкурентній боротьбі на зовнішньому та внутрішньому ринках. За цих умов економічно привабливішим стає виробництво сировини, а не наукоємної високотехнологічної продукції з високим рівнем переробки. Отже, додатковий імпорتنний збір допомагає закріпити статус країни як аграрно-сировинного придатка.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що згідно сучасних підходів до управління вітчизняними підприємствами, конкурентоспроможність підприємств розглядається як вища спонукальна сила, що змушує продавців та виробників продукції підвищувати її якість, знижувати витрати на виробництво, підвищувати продуктивність праці. Більш того, конкуренція формує нові стандарти господарювання учасників ринку. Це обумовлює необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємств, що дозволяє їм ефективно виконувати свої господарські функції в умовах постійного посилення конкурентної боротьби. Отже, наведених аргументів цілком достатньо, щоб прислухатися до цього заклик, який звучить, немов волення потопаючого про допомогу. Почули, але не відразу, а відреагували далеко не терміново. Як бачимо з повідомлення МЕРТ, збір, попри описану тут шкоду економіці і конкретним підприємствам, кошмаритиме український бізнес аж до нового року. Сьогодні ми маємо від нього божевільні негативні наслідки, як для вітчизняного виробництва, так і для багатьох економічних аспектів життя в країні, включаючи наповнення нашого бюджету. І все ж таки сподіватимемося, що розум восторжествував, і наші керівники, нарешті, зрозуміли, що результат від цього збору зовсім не той, який потрібен країні».

Література.

1. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В.Бурлака // Діловий вісник. –2010. –№ 12 (199). –С. 18-22.
2. Ю.В. Гончаров, С. Скліарець. Підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах вступу до СОТ / Ю.В.Гончаров, С.Скліарець // Економіка, фінанси, менеджмент. 2013. - №1 (6).
3. Іванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток: [моногр.] / Ю.Б. Іванов, П.А. Орлов, О.Ю. Іванова. – Харків: ІНЖЕК, 2008. – 352 с.
4. Офіційний сайт Верховної Ради України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.rada.gov.ua.
5. Газета День. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/pidtyagnutisya-v-konkurentospromozhnosti>
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Газета День. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/zapiznilyy-konsensus>.

References.

1. Burlaka V. (2010), “ Priorities innovative development of the Ukrainian economy”, *Dilovyy visnyk*, vol.12, pp.18-22.
2. Honcharov ,Yu.V. and Skliarets S. (2013), “Pidvyschennia konkurentospromozhnosti pidprijemstva v umovakh vstupu do SOT” , *Ekonomika, finansy, menedzhment*, vol.1, no 6.
3. . Ivanov, Yu.B. Orlov, P.A. Ivanova, O.Yu. (2008) *Konkurentni perevahy pidprijemstva: otsinka, formuvannia ta rozvytok* [Competitive advantages of the enterprise : evaluation , formation and development], INZhEK, Kharkiv, Ukraine.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), available at: www.rada.gov.ua (Accessed 26 October 2015).
5. Hazeta Den' (2007), «Catch up in competitiveness», available at: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/pidtyagnutisya-v-konkurentospromozhnosti> (Accessed 26 October 2015).
6. Ofitsijnyj sajт Derzhavnoho komitetu statystyky, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>, (Accessed 26 October 2015).
7. Hazeta Den' (2012), «Competition among businesses at present», available at: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/zapiznilyy-konsensus> (Accessed 27 October 2015)